

pozabili. Da, bilo je načrtno, ker vem, komu sem knjigo namenil. Bralec, star okoli dvanajst let, v tem obdobju potrebuje takšne zgleda, in da je to tisto, kar mu mora biti pomembno. Pri mladinski literaturi obstajajo določena poslanstva, ki jih zasledujem. Mislim, da bi otroci celoto sicer težka predelali. Ženski del junakov predstavlja ljubezen in znanje, moški del pa prednjači v boju. Vsi skupaj pa tvorijo celoto in prav zato so neuničljivi. Nekateri znajo braniti, drugi najdejo pot in rešitev.

Hkrati pa je v pisanju vselej pomemben posluš za človeka. Veste, tudi kot odvetnik sem celo življenje poslušal tegobe ljudi in jih poskušal rešiti. Velikokrat so me vprašali, kaj bi naredil jaz in od tukaj tudi zmožnost razumevanja različnih situacij. Razumevanje človeka je bistveno in upam, da bo to tisto, kar nas bo krasilo tudi čez tisoč let. Rad bi, da v knjigi mladostniki vidijo, da nas je vse kdaj strah – a strah je treba premagati, to poskušam dopovedati mladim! Vsake težave se pač ne gre losati s pomočjo mame.

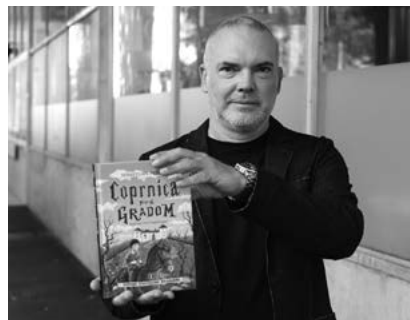
Junak tistega časa obenem menda ni tudi junak našega, kajne?

V neki predelani različici je lahko, se da. Tudi sam sem bil zmeraj borben. Imel sem brata dvojčka in bil sem majhen petelin z velikim srcem. Boril sem se in bil precej uspešen v številnih športih, celo košarko sem igral kljub svoji višini. Bil sem hiter in z brzino se nadomesti marsikaj. Poskusil sem vse in nikoli popustil, to je nadomestilo kvalitete, ki jih nisem imel. Tudi glasbo sem imel rad, igral sem violino in klavir. Seveda se ne morem meriti z Rusom, ko sto pianistov postavijo v en razred in izmed te celote izberejo najboljšega (in po tem principu naprej). Zavedati pa se moramo, da lahko košarko v ekipi naenkrat igra le šest

Dončičev – in zato Slovenci, denimo, ne rabimo več kot enega. V tem smislu je tudi to, da nas je malo, včasih prednost. Vsi lahko tečemo – pa naj bo tako ali drugače.

■ KLARA ŠIROVNIK

FOTO ANDREJ PETELINŠEK

SEBASTIJAN PREGELJ

NEKAJ PONOSA IN TRDOŽIVOSTI MORA BITI

V romanu *Coprnicca pod gradom* se avtor na razburljiv način posveča Janezu Vajkardu Valvasorju in njegovemu oprodi Martinu, posredno pa pred mladim bralcem naslika zgodovino slovenskega naroda.

Kot ponosna lastnica črne mačke – te so pogosto razumljene kot „satelit na temni strani“ – vas moram najprej vprašati: kako udobno se počutite na teritoriji magije? Tudi v vašem mladinskem romanu *Coprnicca pod gradom* (prvi del serije *Zgodbe vojvodine Kranjske*) se črna magija namreč pojavlja na več mestih in predstavlja eno izmed ključnih zgodbenih tem.

Načeloma čisto v redu, tudi s čarovniki in čarovnicami nimam nikakršnih težav. Lahko bi rekel, da se v večini okolij počutim dobro, saj sem dokaj prilagodljiv – če so čarovniška okolja obenem

tudi pravičljiva, je to še toliko bolje. Tam se namreč lahko zgodijo stvari, ki se sicer ne morejo, in to je obogatitev, ki odpira nove svetove – takšne, ki jih ne poznamo ali se skrivajo nekje v naši podzavesti, predvsem pa tiste, v katere sicer ne bi mogli ali upali vstopiti. Otroci so večinoma brez predsodkov in so za neznane, drugačne dimenzije precej bolj dojemljivi od odraslih. Zdi se mi, da se jih pogosto podcenjuje in domneva, da stvari ne razumejo, a je prav nasprotno, razumejo zelo veliko!

Čarovniški procesi, raziskovanje Janeza Vajkarda Valvasorja ... zdi se mi, da jim s kompleksnimi zgodovinskimi tematikami, ki jih naslavljate, postavljate precej visoke zahteve.

Tako visokih pa spet ne (smeh). Ob pisanju zgodovinskih serij (prva, *Zgodbe s konca kamene dobe*, je že zaključena) sem za osnovo vzel resnične zgodovinske pokrajine in arheološke najdbe. Pri tem sva – ravno zato, da se bralci ne bi počutili izgubljenih – z ilustratorjem Juretom Engelsbergerjem delo zasnovala tako, da se začne z zemljevidom (tudi meni je bilo kot mulcu zelo ljubo, če sem si lahko ogledal, kje je kaj), na zadnjih straneh pa v dodatku bralcu razlagam določene pojme na malo manj zahteven način, saj lahko brskanje po spletu včasih prinese tudi prezahtevne odgovore in povzroči zmedo ali mladega bralca celo odvrne od nadaljnega raziskovanja. Zgodba o Valvasorju je sicer izmišljena, a se mi hkrati zdi pomembno, da stvari, ki jih pišem, držijo v kontekstu zgodovine (morda je ravno to ključna razlika med mojim pisanjem za otroke in odrasle: odrasli si znamo sami ustvariti mnenje in poiskati dodatne informacije, pri mlajših pa je faktična korektnost nujna, ko gre za zgodovino). Zdaj

recimo pišem tretji del serije *Zgodbe vojvodine Kranjske* in tam omenjam tudi Turke – če pišem o velikem obleganju Dunaja, dejstev ne gre prilagajati. Pomembno se mi zdi, da se otroci skozi branje česa naučijo mimogrede. Pri *Zgodbah s konca kamene dobe* se mi je, recimo, zdelo pomembno poudariti, da sta najstarejše leseno kolo in glasbilo nastala na območju današnje Slovenije. Na tak način v bralcu vzbudiš kanček ponosa, ki nam pogosto manjka, predvsem pa zavedanja, da so se velike in pomembne stvari odvijale tudi pri nas. Na to radi pozabljam, tudi v šolskem procesu govorimo o tem preveč mimogrede, četudi gre za bistvene civilizacijske premike. Naj mladi bralci vedo, da se je zgodilo prav pri nas.

Če se malo pohecam, lahko rečem, da na neki način torej nadaljujete Valvasorjevo delo – tudi on je želel v svet prenesti tisto, kar smo ustvarili na domačih tleh, a je ostalo neopaženo.

To je zares rečeno precej v hecu, sploh glede na to, da je Valvasor v svoje delo investiral (in naposled izgubil) tri gradove. Jaz investiram predvsem čas. Ko sem bil v vojski – tedaj jugoslovanski – sem kot bodoči študent zgodovine resda vedel nekaj malega o naši preteklosti, a sem imel kolega iz Srbije, za katerega nisem prepričan, ali je sploh zaključil srednjo šolo, no, on je pa znal takole mimogrede iz glave naštet vse srbske vladarje, od kneza Dervana naprej. Sam sem vedel, da smo imeli kralja Sama, potem mi jih je do Pribine in Koclja zmanjkalo, naprej pa sploh nisem več poznal njihovih imen. Ta zavest se mi zdi pomembna, hkrati pa se zavedam tudi nevarnosti, vsakršnega pretiravanja, poveličevanja in malikovanja. Pomembno se mi zdi vedeti, kdo smo, od kod pri-

hajamo in kakšno sled puščamo za seboj. Pomembno je učenje preteklosti, čeprav smo slabi učenci (smeh). Verjetno je to naše 'nezavedanje' tudi posledica Jugoslavije, ko smo svojo preteklost nekako odrinili na stran v duhu časa socialističnega napredka in kolektivizma, ko je bil poudarek na delavskem razredu, gibanju in na junaškem boju jugoslovanskih narodov v drugi svetovni vojni. Junaki iz prve svetovne vojne niso mogli biti junaki, saj je šlo za vojno imperijev. V splošnem smo našo preteklost v tistem obdobju poenostavili na točko, da so bili gospodarji tujci, mi pa izkoriščani reveži. No, ni bilo povsem tako. Med gospodarji so bili tudi Slovenci in med reveži tudi Italijani in Nemci. Pa pustiva to. Pri *Zgodbah vojvodine Kranjske* se trudim poiskati in vključiti izstopajoče posameznike tistega časa. Tako se v drugem delu pojavi zdravnik Marko Gerbec (1658–1718), ki je veljal za medicinsko avtoriteto na Kranjskem, Avstrijskem in v Italiji. Na podlagi temeljitih kliničnih opazovanj in preiskovanj trupel je oblikoval nove razlage o vzrokih in poteku bolezni. Zagovarjal je prepričanje o vplivu okolja pri nastanku bolezni. Gerbec je skušal zdraviti vzročno in velja za utemeljitelja slovenske znanstvene medicine. S svojimi deli je močno vplival na razvoj medicine v srednji Evropi. O njem vemo malo, v šolskih knjigah bi ga zaman iskali.

Ponos je danes, se mi zdi, kar malo kontroverzna tema.

Ja, in tudi ta beseda je neprimljiva, hitro narobe razumljena. A zlasti pri maloštevilnih narodih nekaj ponosa in trdoživosti mora biti, saj se lahko le tako ubranimo apetitov velikih sosedov. Ob osebni spominu posedujemo tudi zgodovinskega. Če

svojo preteklost poznamo, se zlahka postavimo po robu velikim narodom. Nenazadnje pa so danes pomembne predvsem ideje. Tudi maloštevilni narodi imajo lahko velike ideje, ki nekaj pomenijo v svetu. Lahko so pobudniki, a se pri tem pogosto omejujemo kar sami, kar je velika škoda. Smo del evropske zgodbe, družine, ki seveda ima tako svoje prednosti kot pomanjkljivosti, a menim, da boljše alternative ta hip ni. Moramo se počutiti enakovredne, ker tudi smo.

Zgodovinska dela za otroke in mlade morajo držati, pravite. Valvasor je v vaši (izmišljeni) zgodbi glede na čarovniške procese glas razuma, v resnici pa ni bilo čisto tako – tudi intelektualci tistega časa so pogosto podlegli splošno razširjenemu mnenju o čarovnicah, pojasnite v dodatku ob koncu knjige.

Drži. Pri bralcih je nujno zavedanje, v katerem času se zgodba dogaja, kakšno je bilo takrat življenje in kakšni so bili nazoni. Naj se danes sliši še tako nenavadno, v času Valvasorja so tudi intelektualci podlegali veri v čarovništvo. Razlike med nekoč in danes obstajajo tudi na drugih ravneh: Martin, osrednji pripovedovalec in Valvasorjev oproda, je v knjigi star nekaj več kot 13 let. Danes bi rekli, da je še otrok in da v delu posledično 'umanjka' otroški svet ter pogled. Vendar ne manjka – ljudje so v tistem času odrasli veliko prej, otroštva, razen zgodnjega, skoraj niso poznali. Valvasorjeva prva žena je bila ob poroki stara 13 let in tudi njegovi dve hčerki iz drugega zakona sta se poročili zelo rano – prva pri 15 letih, druga pri 16. Mladi so bili del odraslega sveta.

Če se vrneva k čarovnicam: v čarovniške procese so se v nekaterih primerih vključili pravniki, a tega je

bilo malo – v večini primerov je šlo za krute procese, ki so se v veliki večini končali z obsodbo. Česar pa večina ne ve, je to, da so bili čarovništva v tistem času obtoženi tudi moški, otroci in celo duhovniki. Svet ni bil črno-bel, obstajala je sivina, veliko sivine. Tudi na Slovenskem so čarovništva obtožili na stotine ljudi in jih posledično usmrtili. Prvi tak proces pri nas je bil leta 1427 v Celju proti Veroniki Deseniški, zadnja znana čarovniška pravda na Kranjskem pa je potekala pred sodiščem v Metliki leta 1746. To je bilo že v času, ko je Marija Terezija preko oblasti izkoreninjala čarovniške procese, vendar tamkajšnji prebivalci v to še niso hoteli verjeti. Za Ljubljano sta bili najhujši leti 1691 in 1692, ko so procesi v samo dveh letih terjali 30 žrtev.

Kakšne vrste bralcev ste sicer imeli v mislih ob pisanju?

Pri seriji *Zgodbe s konca kamene dobe* sem imel sprva v mislih predvsem dečke, ki ne berejo radi. Napisati sem jim hotel pustolovsko, napeto zgodbo, ob kateri se lahko tudi nekaj malega naučijo. Potem pa sem v zgodbo že v drugem delu vključil deklico, ker tudi one pogosto raje plezajo po drevesih kot božajo samorože (s slednjimi ni sicer prav nič narobe!). Pri *Zgodbah vojvodine Kranjske* je vse skupaj bolj zapleteno, saj je bil položaj žensk z današnjega zornega kota slabši – a tudi to je pomemben poudarek, ki me na eni strani omejuje, medtem ko na drugi strani predstavlja velik izziv, kako narediti Katarino resnično in prepričljivo ter hkrati zanimivo za današnji čas.

Tudi v svojem pisanju za otroke potujete po časovni premici. Začeli ste s koliščarji, zdaj smo pri

Valvasorju. Obenem pa se mi zdi, da v književnosti za otroke (in niti v poučevanju zgodovine) novejša zgodovina ni naslovljena. Morda tudi zaradi občutljivosti, zato ker so te rane še sveže?

To sem opazil v sinovih zgodovinskih učbenikih – predvsem 20. stoletje je precej nedorečeno, kot bi se te teme vsi bali in se ji izogibali, kar je narobe. V luči tridesetletnice samostojne slovenske države je SAZU leta 2021 objavila *Izjavo o slovenski spravi*. Ne glede na to, kaj si o dogajanju sredi 20. stoletja mislimo, je izjava najboljše, kar smo v tridesetih letih uspeli spraviti skupaj. Sam bi jo vključil na začetek vsakega zgodovinskega učbenika, saj mislim, da je dobra in poštena osnova za naprej. Če nam je všeč ali ne, gre za našo skupno preteklost, ki jo moramo sprejeti in z njo živeti tako, da smo drug do drugega človeški. Če bi jo vzeli za svojo, nas bi dnevna politika težko razdvajala z dogodki, ki so tako oddaljeni, da se jih spomnijo le še najstarejši med nami. Politika bi se bila prisiljena obrniti v prihodnost in iskati rešitve za naprej. Kar sploh ne bi bilo slabo.

Če se vrneva k Valvasorju in njegovemu monumentalnemu delu. Med mojim odraščanjem smo imeli doma *Slavo vojvodine Kranjske*, ki se mi je vedno zdela zanimiva, posebna knjiga, najbolj pa na mestu, kjer hudič pase polhe (smeh). Od tod tudi ideja za pisanje nove zgodovinske serije. Material se mi je zdel kot nalašč – tudi zato, ker gre za (kar se sodobne produkcije tiče) prazno polje in krasno izhodišče, da se Valvasorja izpostavi kot pomembnega človeka, polihistora, ki ga večina pozna po imenu, po njegovem delu le redki, še manj pa je tistih, ki vedo, da je bil član angleške Kraljeve družbe (Royal Society) v

Londonu, in to istočasno kot na primer Isaac Newton. Lahko bi rekel, da je v mnogih pogledih prehiteval svoj čas in napisal nekaj fascinantnega.

Odraslim v literarnem delu navadno sugeriramo. Kako pa je pri otroških in mladih bralcih? Je dobro, da jim kak nauk včasih podamo čisto neposredno?

Mislim, da je dobro jasno povedati, kaj je prav in kaj ne, pa tudi, da je vmes velika sivina, v kateri se udobno gibljemo večino časa. Vendar pridejo trenutki, ko se je treba odločiti, narediti ali izreči. Takrat se marsikdo upogne. Obstajajo pa ljudje, ki bodo vedno in kljub vsem tveganjem ravnali prav. Ti bi morali biti naši svetilniki.

Pri mladih bralcih je pomembno, da jih s knjigami začaramo v obdobju odrasčanja, ko so še odprtih glav in jih zanima vse po malem. Tedaj se še ne delijo na tiste, ki igrajo nogomet, tiste, ki igrajo kitaro, in tiste, ki berejo. Še vedno se iščejo in v tistem trenutku je priložnost, da pri njih zasadimo ljubezen do branja in odkrivanja neznanih svetov. Letos spomladi so okoliščine nanesle tako, da sem veliko gostoval po osnovnih šolah. Sedmim, osmim in devetim razredom sem pogosto rekel, da nekateri smo bralci in drugi ne – nič ni narobe. Je pa fino, če si za nočno omarico poiščejo eno knjigo, ki jim je kul, in naj jo berejo deset minut vsak večer. Ne bo jim žal. Mladi odrasčajo v napet in neprijazen svet. Treba jih je spodbujati na drugačen, prijazen način in upati, da bodo znali ustvariti boljši svet, kot jim ga bomo prepustili mi.

■ KLARA ŠIROVNIK

FOTO JANKO RATH

BINA ŠTAMPE ŽMAVC

NIMAMO SE VEČ PRAVICE NORMALNO STARATI

Skrinjica sinjega maka je „pravljica o samoti časa na robu tistega onkraj, ki ostaja skrivnost, in ne prvenstveno pravljica o demenci“.

Ali sinji mak res obstaja? Google mi tega ni znal jasno povedati ...

Če bi napisali latinsko ime *Mecopopsis betonicifolia*, bi ga dobili. Res je skoraj neresnično svetlo moder. V Evropo ga je v začetku 20. stoletja prinesel angleški častnik. Vendar žal pri nas ne uspeva. Izvira namreč iz himalajskega pogorja in raste na 4000 metrih višine. Je zelo posebna roža, kratkotrajna, kot pač so maki, vendar neizmerne lepote. Enkrat samkrat sem ga uspela kupiti kot sadiko, vendar je bilo veselje kratko, ker pri nas zelo težko obstane. Razmere v Himalaji so pač povsem drugačne kot pri nas, kjer predstavlja problem že stratifikacija semen. Sicer pa so mi maki od zmeraj pri srcu zaradi lepote in posebne simbolike minevanja, spomina in sanj. Legenda pravi, da je mak Demetrina roža. Posadila ga je namreč, da bi ji pomagal premagati bolečino, ko ji je hčerko Persefono ugrabil Had. Ko je odhajala v podzemlje, naj bi iz Persefoninih stopinj pognali maki. Zato je